

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2025.3.16>

Л. В. Заболотна

кандидат юридичних наук, доцент,
проректор з навчально-методичної та наукової роботи
Київського університету інтелектуальної власності та права
ORCID ID: 000-0001-8491-8297

В. В. Тильчик

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного права, інтелектуальної власності
та цивільно-правових дисциплін
Київського університету інтелектуальної власності та права
ORCID ID: 0000-0001-5964-3439

І. О. Харь

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного права, інтелектуальної власності
та цивільно-правових дисциплін
Київського університету інтелектуальної власності та права
ORCID ID: 0000-0002-7676-8273

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ ТА СКОРОЧЕННЯ НЕФОРМАЛЬНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ У СВІТЛІ РОЗВИТКУ МІГРАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА ПЕРСПЕКТИВНОГО БІПАТРИДИЗМУ

В статті здійснено аналіз нормативно-правових актів, котрі регулюють ринок праці. Акцентовано увагу на перспективах отримання громадянами України підданства/громадянства інших країн, у зв'язку із проживанням під тимчасовим захистом та асиміляцією. Доведено необхідність моніторингу трудової міграції та посилення заходів щодо скорочення неформальної зайнятості. Таким чином, зважаючи на взяті Україною зобов'язання, щодо європейської інтеграції та приведення у відповідність національного законодавства до прийнятих стандартів правового регулювання забезпечення протидії неформальній зайнятості та належного регулювання інтеграції мігрантів, в Україні на часі підготовка стратегії сталого розвитку сектору праці та скорочення неформальної зайнятості. Окремий напрямок має становити питання напрацювання алгоритму взаємодії уповноважених суб'єктів в Україні щодо інтеграції громадян України, що у зв'язку із війною виїхали та отримали притулок в інших країнах. Розробка таких алгоритмів має бути виваженою та враховувати як становище на ринку праці у кожній з країн взаємодії, так і відповідати принципам міжнародного права та враховувати інтереси кожної особи, права якої були порушені в наслідок російської агресії. Наголошено, що підставою для дослідження є формування загрозливого рівня мінізації економіки та її поширення, згідно історичним витокам досліджень у цій царині, власне є – проблема неформальної зайнятості. У зв'язку із цим, відповідальне ставлення до вивчення причин, наслідків впливу на всі сфери життєдіяльності суспільства «тіньової» зайнятості та перспектив запобігання її поширенню за допомогою, в тому числі, правових механізмів та інструментів, було пріоритетним для країн розвинутої демократії ще у минулому столітті. Для країн пострадянського простору воно актуалізувалося тільки з початком розвитку самостійного незалежного життя, загострюючись у певні період, а тому в світлі трансформації міграційного законодавства, продукування біпатридизму постає питання продовження досліджень.

Ключові слова: новели міграційного законодавства, мінімізація неформальної зайнятості, інформаційно-аналітичне забезпечення регулювання праці, інформаційні відносини, компетенція суб'єктів формування міграційної політики, адміністрування трудової міграції, громадянство України, подвійне громадянство, тимчасовий захист громадян України, набуття громадянами України підданства іншої країни, стратегія скорочення неформальної зайнятості.

Актуальність тематики дослідження.

Першою ознакою формування загрозливого рівня тінізації економіки та її поширення, згідно історичним витокам досліджень у цій царині, власне є – проблема неформальної зайнятості. У зв'язку із цим, відповідальне ставлення до вивчення причин, наслідків впливу на всі сфери життєдіяльності суспільства «тіньової» зайнятості та перспектив запобігання її поширенню за допомогою, в тому числі, правових механізмів та інструментів, було пріоритетним для країн розвинутої демократії ще у минулому столітті. Для країн пострадянського простору воно актуалізувалося тільки з початком розвитку самостійного незалежного життя, загострюючись у певні період. Про що відзначали вітчизняні дослідники передусім О.В. Тильчик, котра запропонувала оновлений підхід до розуміння «тінізації економіки», та неформальної зайнятості, як її показників способу отримання доходу по-за формальними економічними відносинами. Підґрунтям, поряд із науковим доробком названої професорки, становлять й праці інших вітчизняних та зарубіжних дослідників, зокрема: З. Варналія, В. Білоуса, В. Коваленка, С. Ківалова, М. Мельника та інших. Однак, проблематика названої праці актуалізується у зв'язку із унормування можливості громадян України мати подвійне громадянства.

Виклад основного матеріалу. Нині, спостігається новий виток розвитку тінізаційних процесів під впливом особливих умов перебування України під постійними атаками російської федерації та окупацією країною агресором частини територій, починаючи з захоплення Криму у 2014 році. Яким чином це відображається на розвитку нелегальної та неформальної зайнятості, та яким чином законодавці різних країн реагують змінами у міжнародному та національному законодавстві досліджуємо у цій публікації.

Україна, як країна-претендент на вступ до ЄС, попри складні умови, доєдналася до адоптації національного законодавства до Програми ООН на період до 2030 року. За результатами роботи Урядом схвалено розпорядження «Деякі питання забезпечення досягнення Цілей сталого розвитку в Україні» (від 29 листопада 2024 р. № 1190), яким затверджено національні завдання, індикатори їх досягнення, цільові значення до 2030 року та визначено координаторів по кожній ЦСР [1]. У програмі ООН зауважено, що внесок трудових мігрантів є вирішальним для досягнення Цілей сталого розвитку. Аналі-

зуючи цей припис Сальвадор Гарекую Кордеро вказує, що безпосередньо стосуються міграції, відповідно до керівного принципу Програми на період до 2030 року «не залишити нікого осторонь» три ЦСР, які мають прямий вплив на міжнародну міграцію, а саме ЦСР 8, 10 та 17. Так 8 спрямована на сприяння стійкому, інклюзивному та сталому економічному зростанню, повній та продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх. Вона зосереджена на стимулюванні створення гідних робочих місць, які допомагають людям вийти з бідності та зменшити нерівність [2].

Згідно з даними Агентства ООН у справах біженців (УВКБ ООН), з 4,8 мільйона українських шукачів захисту від війни, зареєстрованих у Європі, 3,2 мільйона подали заяву на тимчасовий захист або зареєструвалися в аналогічних національних програмах захисту. У 2022 році кількість українських мігрантів, які прибули до Німеччини, була у 81 раз більшою, ніж у 2021 році, що відображає різке збільшення міграційних потоків. Хоча такі країни, як Норвегія та Румунія, також зазнали помітного зростання порівняно з 2021 роком, вони не входять до числа країн, що найбільше приймають українських мігрантів. Натомість Чехія та Молдова виділяються як країни, що прийняли найбільшу кількість переміщених осіб. Однак деякі країни зазнали зменшення кількості українських іммігрантів. Угорщина, Швеція, Словаччина та Болгарія зареєстрували зменшення кількості біженців [3].

У випадку із правовим регулюванням статусу саме біженців з України країни-союзники продемонстрували високий рівень відповідальності та запропонували виключний механізм інтеграційних можливостей, що зазнавав модифікації з урахуванням розвитку подій на фронті в Україні та міжнародної ситуації протягом періоду відкритої агресії росії. При цьому, зрозуміло є особливості правового регулювання імплементації даних приписів Регламентів ЄС до національного законодавства конкретних країн.

Так, постійна імміграційна обсерваторія Міністерства інклюзії звітує, що кількість українців з дозволами на проживання в Іспанії зросла більш ніж утричі з початку російського вторгнення в країну, збільшилася з 96 880 наприкінці 2021 року до 313 221 наприкінці 2024 року, головним чином завдяки тимчасовим дозволам на захист. Повідомлено, що 72% від загальної кількості мають цей дозвіл, винятковий механізм Європейського Союзу, створений у 2001 році,

але не активований до початку цієї війни, який дозволяє негайне проживання та роботу протягом одного року (з можливістю продовження до трьох) без необхідності прохання про придулок., соціального забезпечення та міграції. Цифри показують, що найбільше щомісячне зростання видачі цих дозволів спостерігалось у квітні 2022 року, коли їх було видано 52 236, а з наступного місяця показник поступово знижувався до грудня минулого року, коли було видано 1228 нових дозволів. Більшість українських біженців перебувають у Центрах прийому, догляду та направлення (CREADE), ресурсах, спеціально наданих для вирішення цієї кризи в районах, де вже проживала значна спільнота українського населення: Аліканте, Барселона, Малага та Мадрид [4].

Зауважимо, що Державна служба зайнятості Іспанії (SEPE) вже другий рік поспіль займається дослідженням та аналізом ситуації, розвитку, поведінки та тенденцій ринку праці в різних його вимірах та перспективах як з загальної точки зору, через Звіт про ринок праці, так і конкретно, через звіти про групи, що потребують пріоритетної уваги в сфері зайнятості: молодь, жінки, іноземці, особи з інвалідністю та особи старше 45 років. У цьому контексті привертає увагу Державний звіт SEPE про ринок праці іноземців [5]. На сьогодні для країн ЄС даний напрям набув особливої актуальності у зв'язку із ускладненням міграційних процесів, зокрема через війну Росії проти України, що суттєво змінив загальні характеристики даної групи іммігрантів зі спеціальним статусом, що обумовлений спеціальною причиною імміграції «прихистком від війни». В цілому дана причина міграції не нова, проте її особливості, пов'язані із розвитком подій у Центрі Європи та з довго тривалістю війни і складним характером прогнозування як розвитку подій, так і наслідків для цієї категорії мігрантів.

Надаючи актуальні аналізи уповноважені суб'єкти наводять інформацію в звітах у декількох розділах, метою яких є чітке та просте представлення ситуації на ринку праці за допомогою основних змінних, щоб показати зміни, що відбулися в секторах та видах економічної діяльності щодо попиту на робочу силу, безробіття та реєстрації найму. Крім того, надається конкретна інформація про професії. Наприкінці наводяться найважливіші дані про зайнятість на рівні провінцій та автономних громад. Дані, наведені в звіті, відображають ситуацію та реальність, що формують ринок праці, з погля-

дом на сьогодні, хоча й з ретроспективним розглядом тенденцій та еволюції останніх років, але також з особливим акцентом на аналізі можливої поведінки та еволюції змінних, що складають цей ринок, як у короткостроковій, так і в середньостроковій перспективі [5]. Варто звернути увагу на популярність спеціальних недержавних періодичних видань, (до прикладу «Працівник»), що аналізують актуальну інформацію досить детально та при цьому не перевантажуючи дослідників.

У результаті аналізів ситуації на ринку праці відбуваються зміни не тільки конкретних нормативних актів, що визначають правила та процедури у сфері забезпечення скорочення неформальної зайнятості, а й розподіл компетенції між суб'єктами формування та реалізації політики у даній сфері. Зокрема, у кількох країнах ЄС останні два роки збільшилася автономія регіональних органів щодо визначення переліку вимог до трудових мігрантів щодо доступу до ринку праці, можливого отримання тимчасового дозволу на проживання та роботу, або ж громадянства конкретної країни. Такі зміни свідчать про прагнення країн ЄС не тільки враховувати принцип пропорційного навантаження між країнами учасниками ЄС, а й враховувати інтереси конкретних регіонів чи автономій, згідно із потребами та наявними особливостями. Така саморегуляція є достатньо аргументованою.

До прикладу уряд Валлонії, що є регіоном-суб'єктом федеративної держави Бельгії підготував новий указ уряду Валлонії від 6 червня 2024 року щодо допуску до роботи іноземних працівників, який замінив указ від 16 травня 2019 року та набув чинності 1 вересня 2024 року. За даними Державної служби Валлонії (SPW), ця реформа переслідує потрійну мету: 1) реагувати на дефіцит робочої сили в багатьох секторах діяльності, 2) розвивати економічну привабливість Валлонії та 3) зменшити адміністративне навантаження на підприємства. Основні зміни стосувалися, зокрема: критеріїв надання дозволу на обмежений термін; критеріїв для надання дозволу на необмежений термін; звільнення (серед іншого, для дослідників за контрактом, постдокторантів); більше численних та різноманітних можливостей для роботодавця продемонструвати, що місцевий ринок не може задовольнити попит на робочі місця (не лише через список дефіцитних професій, але й через Державну службу зайнятості та професійного навчання Валлонії; визначення короткострокового (90 днів з 180-денного

періоду) та довгострокового перебування; можливість працювати на кількох роботодавців (за певних умов та без необхідності запитувати чіткий дозвіл для висококваліфікованого персоналу, після 1 року для власників синьої карти ЄС, виданої в Бельгії); нові причини для відкликання або відмови (невідповідність умовам доступу до професії, санкції за рік, що передував запиту, тощо) [6].

У світлі проблем боротьби з корупцією в Україні, що попри значну увагу, не втрачає актуальності, привертає увагу така складова нормативно-правового забезпечення у сфері, що аналізується, як письмові інструкції. Кількість таких нормативно-правових актів відомчого характеру наразі суттєво збільшена в країнах ЄС щодо регулювання питань виконання завдань та розподілу обов'язків щодо їх виконання та контролю суб'єктів реалізації державної й регіональної політики у сфері працевлаштування та міграції.

Такі нормативні акти спрямовані на уникнення або зменшення ризиків помилок та недбалого використання державних ресурсів, а також сприяють прозорішому управлінню, уточнюючи процес та завдання, що мають бути виконані, полегшуючи їх контроль і, в кінцевому підсумку, зменшуючи простір для шахрайства, корупції та конфлікту інтересів. Наявність чітких і відомих процедур, які задокументовані та відомі різним особам, що беруть участь у діяльності, яка є предметом цієї процедури, сприяє, у разі необхідності, попередженню про практики, що суперечать завданням управління та контролю, описаним у процедурах, з метою захисту організації від таких неналежних дій. Незалежно від ступеня формалізації процедур, правова система бюджетного управління в державному адміністративному секторі досить детально регулює розподіл повноважень між особами, які виконують управлінські завдання; пропонують, організовують і здійснюють фактичну оплату; та здійснюють внутрішній економічний і бюджетний контроль [7]. Таку практику варто поширити і на приватний сектор з метою залучення більшої кількості суб'єктів, оскільки основний акцент на сьогодні з розвитку ринку праці в Україні, планується робити на представників малого та середнього бізнесу.

Висновки. Таким чином, зважаючи на взяті Україною зобов'язання, щодо європейської інтеграції та приведення у відповідність національного законодавства до прийнятих стандартів правового регулювання забезпечення протидії

неформальній зайнятості та належного регулювання інтеграції мігрантів, в Україні на часі підготовка стратегії сталого розвитку сектору праці та скорочення неформальної зайнятості. Окремий напрямок має становити питання напрацювання алгоритму взаємодії уповноважених суб'єктів в Україні щодо інтеграції громадян України, що у зв'язку із війною виїхали та отримали прихисток в інших країнах. Розробка таких алгоритмів має бути виваженою та враховувати як становище на ринку праці у кожній з країн взаємодії, так і відповідати принципам міжнародного права та враховувати інтереси кожної особи, права якої були порушені в наслідок російської агресії.

Список використаної літератури:

1. Цілі сталого розвитку та Україна. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina>
2. Guarecuco Cordero S. «Desafíos y oportunidades para los trabajadores migrantes y los objetivos de desarrollo sostenible». *Revista Crítica de Relaciones de Trabajo, Laborum*. n°11 (2024). P.35-42.
3. Evolución de la migración ucraniana en la Unión Europea. 14 de diciembre de 2024 . Periodisme UV. URL: <https://periodismeuv.com/2024/12/14/evolucion-de-la-migracion-ucraniana-en-la-union-europea/>
4. La población ucraniana en España se ha triplicado desde el inicio de la guerra. *El obrero. Periodismo de datos*. URL: <https://www.elobrero.es/cine/160725-la-poblacion-ucraniana-en-espana-ha-crecido-mas-del-triple-desde-que-empezo-la-guerra.html>
5. Informe del Mercado de Trabajo de los Extranjeros. Edición realizada por el Servicio Público de Empleo Estatal. Condesa de Venadito, 9. 28027 – Madrid. URL: <https://www.sepe.es/HomeSepe/que-es-el-sepe/comunicacion-institucional/publicaciones/publicaciones-oficiales/listado-pub-mercado-trabajo/informe-mercadotrabajo-estatal-extranjeros.html>
6. New regulations on economic migration for foreign workers come into force in Wallonia. *Europea migration network*. URL: <https://emnbelgium.be/news/new-regulations-economic-migration-foreign-workers-come-force-wallonia>
7. Real Decreto-ley 6/2023, de 19 de diciembre, por el que se aprueban medidas urgentes para la ejecución del Plan de Recuperación, Transformación y Resiliencia en materia de servicio público de justicia, función pública, régimen local y mecenazgo. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2023-25758>

Zabolotna L. V., Tylchyk V. V., Khar I. O. Legal security of labor market regulation and reduction of informal employment in the light of the development of migration legislation

The article analyzes the regulatory legal acts that regulate the labor market. The focus is on the prospects for citizens of Ukraine to obtain citizenship/citizenship of other countries in connection with residence under temporary protection and assimilation. The need for monitoring labor migration and strengthening measures to reduce informal employment is proven. Thus, given the commitments made by Ukraine regarding European integration and bringing national legislation into line with the adopted standards of legal regulation to ensure counteraction to informal employment and proper regulation of the integration of migrants, Ukraine is in a timely manner preparing a strategy for sustainable development of the labor sector and reducing informal employment. A separate direction should be the issue of developing an algorithm for interaction between authorized entities in Ukraine regarding the integration of Ukrainian citizens who, due to the war, left and received shelter in other countries. The development of such algorithms should be balanced and take into account both the situation on the labor market in each of the countries of interaction, and comply with the principles of international law and take into account the interests of each person whose rights were violated as a result of Russian aggression. It is emphasized that the basis for the study is the formation of a threatening level of shadow economy and its spread, according to the historical origins of research in this area, which is actually the problem of informal employment. In this regard, a responsible attitude to the study of the causes, consequences of the impact on all spheres of society of «shadow» employment and the prospects for preventing its spread using, including, legal mechanisms and instruments, was a priority for the countries of developed democracy back in the last century. For the countries of the post-Soviet space, it became relevant only with the beginning of the development of independent life, intensifying in certain periods, and therefore, in the light of the transformation of migration legislation, the production of statelessness, the question of continuing research arises.

Key words: *novelties of migration legislation, minimization of informal employment, information and analytical support for labor regulation, information relations, competence of subjects of migration policy formation, administration of labor migration, citizenship of Ukraine, dual citizenship, temporary protection of citizens of Ukraine, acquisition of citizenship of another country by citizens of Ukraine, strategy for reducing informal employment.*

*Дата першого надходження рукопису до видання: 22.07.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 27.08.2025
Дата публікації: 30.09.2025*